

2021-yil

**2020 - 2021 – O’QUV YILIDA O’RTA TA’LIM RUS
MAKTABLARINING**

**7 - SINF O’QUVCHILARI UCHUN O’ZBEK TILI FANIDAN
MUSTAQIL SHUG‘ULLANISH UCHUN**

IMTIHON JAVOBLARI

O’ZBEK TILI

7 - SINF

Telegram kanal: @ImtihonJavoblari2021Uz

Murojaat uchun: @Imtihon_01

1-BILET

1. “Bahs” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Bahs

Oqsoy qishlog‘ida Halim, Salim, Karim degan bolalar bor. Ular bir sinfda o‘qishadi. Sinfda ham yonma-yon o‘tirishadi. Darsni ham birga tayyorlashadi. Yozgi ta’til yaqinlashgan sari uch o‘rtoq soy bo‘yidagi ko‘rpaday qalin chimga cho‘zilib, yozda qiladigan ishlari to‘g‘risida uzoq-uzoq suhbatlashadigan bo‘lib qolishdi.

— O‘qish tugagan kunning ertasigayoq yaylovga ketaman, — dedi Karim.

— Tog‘da maza ...

Karim „tog‘da maza“ deganda, Halim bilan Salim uzoqda osmonga nayzaday qadalib turgan Abulqashqa tog‘iga beixtiyor qarab qo‘yishdi.

Karim o‘rtoqlarining havasi kelganini sezib, yanada qizishib:

— Tog‘ning baland cho‘qqisiga chiqib o‘tiraman, — dedi ko‘zini o‘ynatib. — Bo‘ribosar oyog‘imning tagiga kelib yotadi.

Pastda qo‘y-qo‘zilar yoyilib yuradi. Hamma yoq menga kaftday ko‘rinib turadi... Katta bo‘lsam-chi, otam kabi cho‘pon bo‘laman. Cho‘ponlikdan yaxshi kasb yo‘q olamda!

Karimning keyingi gapi Halim bilan Salimning yayrab turgan ko‘ngliga muzday tegib, sapchitib yubordi.

— Nega endi? — deyishdi ikkovlari birdaniga.

— Mana, masalan, mening otamday hisobchi bo‘lish yomon ekanmi? — dedi achchiqlanib Halim. — Ha, bundan o‘tadigan kasb yo‘q! — dedi u takrorlab. — Katta bo‘lsam, albatta, otamday hisobchi bo‘laman.

2. Qo‘shma so‘zlarga misollar yozing. Ko‘zoynak, bilaguzuk, uchburchak, atirgul mehmondo‘s, balandparvoz, erksevar, jigarrang, tuyaqush, sheryurak

2-BILET

1. “Hikmatli savol-javoblar” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Hikmatli savol-javoblar

Qadimda ikki donishmand axloq-odob borasida suhbatlashibdi:

— Qaysi xislat odamni past martabadan a’lo darajaga ko‘taradi?

— Aql va farosat bo‘lsa kerak.

— Odam qaysi xususiyati bilan boshqa jonzotlardan farq qiladi?

— Menimcha, odamgarchiligi bilan.

— Dunyoda eng achchiq narsa nima?

— Dunyoda eng achchiq narsa bema’ni so‘zlar eshitish bo‘lsa kerak.

— Qanday odamlar aqli, ziyrak hisoblanadi?

— Bir ishga kirishmasdan avval uning oqibatini yaxshilab o‘ylab, so‘ng shu ishga kirishgan odam aqli hisoblanadi. Keyin bo‘ladigan voqeani ilgariroq sezib, uning chora va tadbirini ko‘rib qo‘yan odam ziyrak sanaladi.

— Qaysi odatlar insonni odamgarchilikdan chiqaradi?

— Baxillik, yolg‘onchilik, chaqimchilik, o‘z aybini ko‘rmay, boshqalarning aybini oshkor qilish insonni odamgarchilikdan chiqarsa kerak. Do‘srlarning ozgina kamchiliklari uchun ulardan yuz o‘girgan insonlar ham obro‘-e’tibor qozonolmasa kerak.

2. Nuqtalar o‘rniga mos so‘zlarni qo‘yib yozing. Foydalanish uchun so‘zlar: kam ye, kam de Izzat tilasang, ……, sihat tilasang, …… .

Izzat tilasang, kam de, sihat tilasang, kam ye .

3-BILET

1. “Futbolchilar musobaqasi” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Futbolchilar musobaqasi

O‘yin boshlanishi bilan mehmonlar darrov hujumga o’tishdi- da, guruhimizni dog’da qoldirib, darvozamizga boplab to’p urib qo‘yishdi. Shundan keyin o‘yin shunaqangi qizib ketdiki, ko‘rsangiz, hayratdan og’zingiz ochilib qolgan bo’lar edi.

Mehmonlarning himoyasi juda zo'r ekan, hujumchilarimizning qilgan harakatlari befoyda ketaverdi. O’n daqiqa chamasi to’p qo’ldan qo’lga o’tib turdi-da, nihoyat mehmonlar uni ustalik bilan olg’a surib ketishdi. Chap qanot himoyachisi olisdan turib to’pni o‘ng qanot himoyachisiga uzatdi. U bo’lsa to’pni havolatib, markaziy hujumchiga oshirdi. Markaziy hujumchi bizning yigitlarga qaraganda chaqqonroq ekan, kuchli bir zarb bilan bu to’pni ham eson-omon darvozaga joylab qo‘ydi. [shqibozlar betoqat bo’lib, hushtak chala boshlashdi.

Mehmonlarning to’pni uzatish san’ati biznikiga qaraganda yuqori ekan. Buni men darvozamizga uchinchi to’pni kiritganlarida payqab qoldim. Tomoshabinlarning hafsalasi pir bo’ldi, ko’plar o’rinlaridan turib qo’llarini umidsiz siltaganlaricha, asta-sekin jo ’nab qolishdi.,,Sholikor—ning yutqazishi aniq bo’lib qolgan edi.

2. Nuqtalar o‘rniga mos so‘zlarni qo‘yib, gapni to‘ldiring

Men shifokor bo‘lmoqchiman, chunki shifokor bo‘laman deb orzu qilganman

4-BILET

1. “Poytaxtimizning yangi inshootlari” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Poytaxtimizning yangi inshootlari

Toshkent — mustaqil O‘zbekiston Respublikasining poytaxti. Keyingi yillarda oytaxtimizning qiyoqasi tanib bo‘lmash darajada o‘zgarib, kundan kunga chiroyli bo‘lib bormoqda. Eski shahar mavzelari, istirohat bog‘lari, o‘nlab bozorlar yangidan qurildi.

Shaharning turli tumanlarida muhtasham ko‘priklar, ravon yo‘llar, piyodalar uchun yerosti yo‘lkalari qurildi. Sharqona va milliy uslublarda ko‘plab zamonaviy inshootlar barpo etildi.

O‘zbekiston davlat konservatoriyasining yangi binosi, Bolalar ijodiyoti markazi, O‘zbek milliy liboslari galereyasi, Xalqaro anjumanlar saroyi, „Bunyodkor“ sport kompleksi, o‘nlab o‘quv yurtlari, oilaviy poliklinikalar, mahalla markazlari qurildi.

2. Berilgan so‘zlardan gap tuzing va yozing: olam, bo‘lsang, seniki, olim. Tut, tiling, bir ko‘nglingni, birla.

Olim bo‘lsang olam seniki. Tiling birla ko‘nglingni bir tut

5-BILET

Go'zallik, salomatlik va sport

1. “Go‘zallik, salomatlik va sport” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Har bir inson go’zal bo’lishni xohlaydi. Buning uchun, avvalo, sog’lom bo’lish kerak. Kelishgan qad-qomatli bo’lish, yengil va ravon qadam tashlash go‘zallikning muhim belgilaridir. Yengil va chiroyli qadam tashlashga o ’rganish uchun xoda ustida yurishni, boshda yuk ko’tarib gavdani tik tutishni mashq qilish kerak. Sportning yengil atletika, suzish turlari, raqs mashqlari ham qomatni chiroyli qilishga yordam beradi. Sportning boks, kurash turlari esa kuchli bo’lishga; futbol, voleybol, karate kabi turlari epchil, chaqqon bo’lishga yordam beradi. Piyoda ko‘p yuring, yuguring, suzing, jismoniy tarbiya bilan muntazam shug’ullaning, shunda siz sog’lom va go’zal bo’lasiz

2. Ajratib ko‘rsatilgan so‘zdagi kelishik qo‘shimchasini mazmunga moslab, *orqali, uchun, ilgari* so‘zлari bilan almashtirib yozing. *U murabbiyi bilan telefon orqali gaplashdi.*

6-BILET

1. “Sport ” matnini o‘qing va savollar tuzing.

Sport

Sport qadimdan inson hayotida muhim o’rin tutgan. Qadimgi Misrda sportning ayrim turlari 4 ming yil avval mavjud bo’lganligi haqida ma'lumot bor. Qadimgi Sharqda hatto ayollarning har tomonlama bilimli, kuchli bo’lib yetishishlariga jiddiy e’tibor qaratilgan. Har bir davlat boshlig’i, albatta, yetakchi sarkarda bo’lishi ham shart hisoblangan. Tarixda o’chmas iz qoldirgan Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Zahiriddin Muhammad Boburlar shunday hukmdorlar edilar.

2. Berilgan so‘zlarni tarjima qiling, ular yordamida gaplar tuzing:

сајсанең - ko‘chat поливатъ- sug‘ormoq вершин - cho‘qqi.

Har bahor ko‘chat ekamiz. Dehqon ekinlarini sug‘ordi. Tog‘ va cho‘qqilaridagi qorlar eridi

7-BILET

1. “Orol” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Orol

Biz Amudaryo va Sirdaryo suvini keragidan ortiq sarfladik, natijada ularning suvi Orol dengizingacha yetib bormay qoldi. Buning oqibatida shunday katta dengiz quriy boshladi. Orolning qurishi iqlimning o'zgarishiga, juda ko'p kasalliklarning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda. Bu bizga katta saboq bo'lishi kerakligini va boshqa tabiiy boyliklarimizni ham tejab sarflashimiz zarurligini anglashimiz shart. Faqat suvnigina emas, bizgacha yetib kelgan barcha boyliklarni keyingi avlodlargacha yetib borishini ta'minlashimiz kerak. O'ylab ko'ring, agar biz ...

2. Berilgan fe'llardan -(i)b qo'shimchali ravishdoshlar hosil qiling: *kulib, ishlab, bajarib, so'zlab*.

8-BILET

1. "Soy suvi haqida rivoyat" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

Soy suvi haqida rivoyat

Bir dehqon bola-chaqasi bilan tog' etagida yashar ekan. Tog' etagi daraxtzor bo'lib, yonida katta soy ham oqar ekan. Dehqon va uning oila a'zolari shu soydan oqqan suvdan kundalik yumushlari uchun foydalanishar ekanlar. Dehqon o'z ekinlarini ham shu soy suvi bilan sug'orar ekan. U soy bo'yidagi katta daraxtlarni kesib, o'ziga uy quribdi. Shoxlarini arralab, o'tin qilibdi.

Oradan bir yil o'tibdi. Bahor kelibdi. Dehqon yerini haydab sug'ormoqchi bo'libdi. Qarasa, soyda suv yo'q emish. U suv kelishi uchun soy bo'ylarini tozalab, suvni rosa kutibdi. Biroq, qancha harakat qilmasin, foydasi bo'lmaabdi. Oxiri tog'ga chiqib, tog' cho'qqilaridagi qorlardan suv berishlarini so'rabdi. Qor dehqonga:

— Kim senga daraxtlarni kessin dedi? O'sha daraxtlar soyning namligini saqlab turar edi,
— debdi.

Soy daraxtga, daraxt esa soyga yordam berib turgan ekan.

Dehqon bilmay qilgan ishidan afsuslanibdi. So'ng bir talay ko'chatlar olib kelib soy bo'yiga o'tqazibdi. Ko'p o'tmay, soydan yana suv oqadigan bo'libdi. Dehqon yana ekinlarini sug'orib, bola-chaqasi bilan yaxshi hayot kechira boshlabdi.

2. I shaxs buyruq-istak maylini bildiruvchi so'zlarga 5 ta misol keltiring:

Boray, o'qiy, gapiRAY, o'ynay, olay.

9-BILET

1. "O'zbekistonning yerusti suvlari" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

O'zbekistonning yerusti suvlari

Respublikamiz hududidagi tog'li joylarda juda ko'p soylar va kichik daryo o'zanlari bor. Baland tog' tepalari va cho'qqilaridagi qor va muzliklardan boshlanuvchi ushbu irmoqlar yirikroq daryolarga kelib quyiladi. Yerusti suvlarining bunday taqsimlanishi iqlim va geografik xususiyatlar bilan bog'liq. O'zbekiston hududidan kesib o'tuvchi eng yirik daryolar Amudaryo va Sirdaryo bo'lib, ular respublika tashqarisidan boshlanadi.

Amudaryo eng katta daryo bo'lib, uning irmoqlari Surxondaryo, Sherobod, Qashqadaryo va Zarafshon daryolari hisoblanadi. Sirdaryo sersuvligi jihatidan O'rta Osiyoda ikkinchi o'rinda turadi. Uning O'zbekistondagi eng yirik irmog'i Chirchiq daryosidir. Shuning-dek, Norin daryosi, Qoradaryo va So'x daryolari ham unga quyiladi. Ushbu suv zaxiralari respublikamiz qishloq xo'jaligini to'liq ta'minlaydi.

2. Quyidagi gapni davom ettirib yozing. *Suv nafaqat hayot manbai, balki hayotimiz ko'rki hamdur*

10-BILET

1. "O'zbekistonning suv havzalari" haqida so'zlab bering.

O'zbekiston suv resusrlariga boy o'lka. O'zbekistondan Ikkitasosiy Amudaryo va Sirdaryo oqib o'tgan. Undan tashqari Zarafshon va Chirchiq daryolari bor.

Amudaryo O'rta Osiyoning eng sersuv va suv yig'adigan maydoni juda katta bo'lgan daryosidir. Daryoni qadimda arablar Jayxun, yunonlar Oks, mahalliy xalqlar Omul deb atagan. Sirdaryoni arablar Sayxun, yunonlar Yaksart deb atagan. Daryolardan tashqari kanallar, ariq-zovurlar va ko'llar juda ham ko'p.

2. Tayyorlamoq, javob bermoq, ishlarino fe'llarini bo'lishsiz shaklga aylantirib yozing.
Tayyorlamadim, javob bermadim, ishlamadim.

11-BILET

1. "Temuriylar tarixi davlat muzeyi" matnini o'qing va 5 ta savol tuzing.

Amir Temur

Buyuk Sohibqiron Amir Temur Movarounnahri mo'g'ullar istilosidan ozod qilib, yagona markazlashgan davlat tuzgan. U qaysi yurtni istilo qilsa, o'sha yurtning eng yaxshi hunarmandlari va olimlarini Samarkandga olib kelib, ularning bilim va tajribasidan yurtni obodonlashtirishda foydalangan. Samarkandda Ko'ksaroy, Jome masjidi, Bibixonim madrasasi, Shohizindadagi bir qator maqbaralarni, shahar atrofida Bog'i Chinor, Bog'i Shamol, Bog'i Dilkusho, Bog'i Nav, Bog'i Behisht deb nomlangan bog'lar va saroylarni bunyod ettirdi.

2. Nuqtalar o'rniga mos so'zlarni qo'yib yozing. Foydalanish uchun so'zlar: *ko'rghan edilar. Chet ellik mehmon urf-odatlarimizdan, xabardor edi.*

12-BILET

1. "Suv – hayot manbai" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

Suv — hayot manbayi

Suvsiz hayotni tasavvur qilib bo'lmaydi. Suv inson hayoti, tirikligimiz manbayidir.

Odam och qolib bir necha kun yashashi mumkin, lekin suvsiz uzoq yashay olmaydi. Kundalik hayotimizda ham suvning ahamiyati va xizmati nihoyatda katta.

Atrof-muhitning tozaligi, havoning mo'tadilligi, o'zimizning orastaligimiz ham suv tufayli. Shuning uchun ota-bobolarimiz suvni muqaddas bilib, uni tejashga katta e'tibor bergenlar. Biz ham bu an'analarni davom ettirib, bir tomchi suvni ham ehtiyyot qilib ishlatishimiz kerak. Ba'zan ko'chalarda suv oqib yotganiga ko'zimiz tushadi. Ichimlik suvini bunday isrof qilish mumkin emas. Yer yuzida ichimlik suvi kamayib borayotganligini hech kim esdan chiqarmasin. Suvni hamma tejab ishlatsin. Ariq va anhorlarga chiqindilar tashlanmasin. Bebaho xazinamizni hamma avaylab asrasin. Shunda hayotimiz farovon, turmushimiz obodbo'ladi.

2. Maqolni davom ettiring. Nuqtalar o'rniga mazmuniga mos so'zlarni qo'yib yozing. Foydalanish uchun so'zlar: *yerda hayot bor, quduqqa tupurma*
Suv bor yerda hayot bor.
O'zing suv ichadigan quduqqa tupurma

13-BILET

1. "Salomlashish – odob belgisi" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.
Salomlashish — odob belgisi

Salomlashish — qadimiy odatlardan biri hisoblanadi. Dunyodagi barcha madaniyatli xalqlar o'zaro muomala-munosabatni salomdan boshlashadi. O'zbeklar bir-birlari bilan „Assalomu alaykum— deya, qo'l olishib ko'rishadilar. Bizda hamisha kichik yoshdagilar o'zidan kattalarga salom berishadi. O'zbeklarda kattalarga salom bermaslik odobsizlik hisoblanadi. Salomni ochiq chehra va xushmuomalalik bilan to'liq aytish kerak.

2. Nuqtalar o'rniga sabab ravishini qo'yib yozing: *lekin, choraszlikdan, va U choraszlikdan aytilgan taklifga ko'nishga majbur bo'ldi.*

14-BILET

1. "Odob-axloq qoidalari" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.
Odob-axloq qoidalari

Uyqudan turib, yuz-qo'lini yuvmasdan salom berilmaydi. Kishilar suhbatlashayotganda xalaqit bermay, odob saqlab turish kerak.

O'zingizdan kattalarga doimo hurmat ko'rsating. Ularga birinchi bo'lib salom bering, yo'l transportida ketayotganingizda o'rningizdan turib joy bering, ko'chadan o'tishlariga yordam bering.

Yoshi kattalarga „Siz— deb murojaat qilish kerak.

O'zingizdan kattalarning gaplarini bo'lmanq, ularning fikrlarini oxirigacha eshitishga o'rganing.

2. Maqolni davom ettiring. Nuqtalar o'rniga mazmuniga mos so'zlarni qo'yib yozing. Foydalanish uchun so'zlar: *sharafliroq yo'q ondin, ko'nglingni bir tut Insonni til ayladi judo hayvondin,*

*Bilki, guhari sharifroq yo‘q ondin
Tiling birla ko ‘nglingni bir tut*

15-BILET

1. “ Onaizor” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Onaizor

Bir juft chumchuq erta bahordan boshlab yangi in qurish harakatiga tushdi. Oradan ko'p o'tmay ona chumchuq tuxum bosdi. Kunlar ketidan kunlar o'tdi. Mana, nihoyat, ona chumchuq bolalarini uchirma qildi. Ular baland terak daraxti tepasida shoxdan shoxga uchib o'tishni o'rganishardi. Palaponlarini mehr bilan katta qilgan onasi sevinchini ichiga sig'dirolmay bolalarining atrofida parvona bo'lardi. Ularni yer-u ko'kka ishonmaydi. Ana, palaponning bittasi holdan ketib, yerga qulab tushdi.

Onasi o'zini o'qdek otib, bolasiga ko'makka keldi. Lekin, ne ko'z bilan ko'rsinki, mushuk darhol hid olib qayoqdandir paydo bo'ldi-yu, yovuz niyatini amalga oshirishga oshiqdi. Ona chumchuq mushukning ko'zini mo'ljalga olib o'zini tashladi. Uning harakati bekor ketmadi, bolasi o'limdan qutuldi. Yana „pirr— etib, terak shoxiga chiqib oldi. Ammo onasi qanotini sindirib, bir umrga majruh bo'lib qoldi...

2. Quyidagi so‘zlarga yordamchi fe'llardan mosini qo‘yib yozing.

Yordamchi fe'llar: *dam olmoq, savol bermoq, suhbat qurmoq*.

16-BILET

1. “Ona – xonadon chirog‘i ” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Ona — xonadon chirog‘i

Onani xonadon chirog‘i deydilar. Oilani onasiz tasavvur etolmaymiz. Ona oilasi, farzandlariga doimo parvona bo'ladi. Biz uyga kirishimiz bilan eng avval onamizni so‘raymiz. Onamiz har doim bizni kulib qarshi oladilar. Ular o‘qishimiz, dam olishimiz uchun barcha sharoitlarni yaratib, bizga g‘amxo'rlik qiladilar. Ba‘zan bilib-bilmay onamizni xafa qilib qo‘yamiz. Bizni dunyoga keltirib, kichikligimizdan katta qilib, o‘sirib voyaga yetkazgan onalarimizga hamisha ta‘zim qilishimiz kerak. Dunyoda onadan ulug’ zot yo‘q.

2. Nuqtalar o‘rniga *ammo, biroq, lekin* zidlov bog‘lovchilaridan mosini qo‘yib yozing.
Zargar yosh biroq iste’dodli yigit edi.

17-BILET

1. “ Buyuk tarixchi bilan uchrashuv” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Buyuk tarixchi bilan uchrashuv

Xonaqoh hujralaridan birining oldidagi supachaga to’shalgan gilamcha ustida nuroniylar mo’ysafid o’tiribdi. Uning oldidagi xontaxtada choynak-piyola, ikki-uch kitob turibdi. U piyoladagi choydan bir-ikki ho’plab, tizzasidagi kitobni o‘qishga tutindi. Ko’chada bolalarning shovqini eshitildi. Mo’ysafid ko’zlarini kitobdan uzib, ko’chaga boqdi va bolalarni yoniga chaqirdi: — Qani bolalarim, bu yoqqa kelinglar-chi!

Bolalar mo'ysafidning ovozini eshitib qochib ketishdi. Faqat birgina besh-olti yoshlardagi bola qoldi. Uning boshida oq sallacha, egnida yupqa, ixcham kamzul, oyog'ida etikcha. U chopqillab kelib qo'lchalarini ko'ksiga qo'ygancha salom berdi. — O'g'lim, otin nedur? — deb so'radi mo'ysafid. — Alisher, — dedi bola.

— Maktabga qatnaysanmi? — Qatnayman.

Bolaning o'zini tutishi, odobi mo'ysafidga juda yoqdi. — Men chaqirganimda o'rtoqlaring qochib ketdi. Sen esa huzurimga kelding. So'roqlarimga yaxshi javob qilding. Shuning uchun senga rahmat. Umring uzoq, boshing omon bo'lsin. Fozil bo'lib yaxshi obro'ga erishgaysan.

Shu payt Alisherning otasi G'iyosiddin yetib keldi. U mo'ysafid bilan salomlashdi. Mo'ysafid Alisherni ko'p maqtab, duo qildi. Ota-bola mo'ysafid bilan xayrashib, karvonsaroy tomon yo'l oldilar. Yo'lida Alisher otasidan bu mo'ysafid kimligini so'radi. — Bu kishi mashhur olim, tarixchi Sharafuddin Ali Yazdiy bo'ladilar! — deya javob berdi otasi. U o'g'liga olimning xizmatlari, martabasi haqida so'zlab berdi.

Bu uchrashuv 1447- yili Taft shahrida bo'lган edi

2. Nuqtalar o'rnini mazmunga mos to'ldirib yozing. Foydalanish uchun so'zlar: *xarj qilg'il ani, ilmning mahzani. Yigitlikda yig'ilmning mahzani, qarilik chog'i xarj qilg'il ani.*

18-BILET

1. "Buyuk mutafakkir" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

O'zbek adabiy tilining assoschisi Alisher Navoiy 1441- yil 9- fevralda Hirot shahrida tug'ilgan. Alisherning otasi G'iyosiddin ilm-fanni juda qadrlagan va o'g'lining tarbiyasiga katta ahamiyat bergen. Alisher bolaligidan juda aqlli bo'lган va adabiyotni sevib o'rgangan. U 10 —11 yoshlarida Farididdin Attorning „Mantiq ut-tayr“ („Qush tili“) dostonini mustaqil o'rganib, yodlab olgan.

14—15 yoshlarida o'zi g'azallar yoza boshlagan. Alisher Navoiy birinchi bo'lib turkiy tilda ijod qilgan va o'zbek adabiy tilining rivojlanishida katta xizmat qilgan. Shuning uchun u o'zbek adabiy tilining assoschisi hisoblanadi. Alisher Navoiy minglab g'azallari, ruboiylari, „Xamsa“, „Muhokamat ul-lug'atayn“, „Xazoyin ul-maoniy“ kabi asarlari bilan so'z mulkinning sultonini degan nomga sazovor bo'lган. U 1501- yil 3- yanvarda Hirot shahrida vafot etgan.

2. Nuqtalar o'rniga -oq, -yoq, -ku yuklamalaridan mosini qo'yib yozing.

Axir maktabda o'qiydi -ku, kichkina bo'ladimi?

19-BILET

1. "Chegaradan maktub" matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

Chegaradan maktub

Akam chegarada xizmat qiladilar. Akam har xatlarida shu gaplarni yozadilar: „Ukajon, o'qishlaring yaxshimi, katta bo'lsang sen ham chegarachi bo'l. Chunki chegarada xizmat qilishning zavqi o'zgacha. Go'yo sen chegarani emas, butun ona-Vatanni qo'riqlayotgandek bo'lasan...

— Qani endi tezroq katta bo'lsam-u, akamdek xizmatga chaqirilib, chegarachi bo'lsam. Chegarada turib, josusni ushlasam.

Bir safar xatimda akamdan shu haqda so'radim: „Akajon, bordi- yu men ham chegarachi bo'lsam-u, josus ushlamay xizmatdan qaytsam, chegarachi hisoblanamanmi?— Akam xatimga shunday javob qildilar: „Ukajonim, shuni bilki, chegaramiz juda mustahkam. Undan pashsha ham o'tolmaydi. Agar sen postda hushyor turib, o'z vazifangni sergaklik bilan ado etsang, haqiqiy chegarachi bo'lasan.—

2. Avval juft ravishlarni, so'ngra takroriy ravishlarni ajratib yozing.

Asta-sekin, bugun-erta, eson-omon, qayta-qayta, asta-asta, tez-tez.

20-BILET

1. “Farzand bo'lay munosib” she'rini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

Farzand bo'lay munosib Vatan, mening onamsan, Mehring qalbim yo'rgagi. Sen-la hamnafas, hamdam Urar jajji yuragim. Yer-u ko'k ham mahliyo Qalbdagi quyoshingga. Qo'nibdi Humo qushi, Yurtim, aziz boshingga. Baxtli bolaligim bor, Deb ayturman jahonga.

Farzand bo'lay munosib Ozod O'zbekistonga.

2. Berilgan so'zlarga tutuq belgisini to'g'ri qo'yib yozing: *a'lo, ta'til, e'lon, She'r, ta'sir, ma'rifikat, iste'mol*

21-BILET

1. “Mirzo Ulug'bekning ustozi” matnini o'qing va mazmunini so'zlab bering.

Rivoyat qilishlaricha, Mirzo Ulug'bek bolalik paytida Amir Temur Rumdan chaqirib keltirgan bir donishmanddan saboq olgan. Donishmandning bir odati bo'lib, saboq berish vaqtida boshini engashtirib, yerga qarab o'tirar ekan. Agar shogirdi biror jumlan yanglish o'qisa, unga qarab qo'yar ekan.

Bir kuni Mirzo Ulug'bek kitob o'qiyotgan edi. U: „Uddasidan chiqmagan narsangizni nega va'da qilasiz?“ degan jumlan o'qigach, ustozi unga bir qarab qo'yibdi. Mirzo Ulug'bek: „Ehtimol, yanglish o'qigan bo'lsam kerak“, deb jumlan diqqat bilan qaytadan o'qibdi. Ammo ustozi bu gal ham boshini ko'tarib, unga qarab qo'yibdi.

Mirzo Ulug'bek saboqdan keyin bobosi yoniga kelib:

— Bobojon, ustozimga biror narsa va'da qilgan bo'lsangiz, darhol va'dangizga vafo qiling,
— deb bo'ljan voqeani aytib beribdi. Amir Temur nabirasining hikoyasini eshitib:
— Ustozing mendan Rumda qolib ketgan kutubxonasini olib kelishga odam yuborishimni iltimos qilgan edi. Men va'da qilgan edim, ammo yodimdan ko'tarilib ketibdi, — debdi. So'ng shu zahotiyoy rumlik donishmandga bergen va'dasini bajo keltirish uchun farmon beribdi.

2. Fe'llarning tuzilishiga ko'ra necha turga bo'linadi? Ularni misollar orqali tushuntiring.

Fe'llar tuzilishiga ko'ra 1) *sodda (bordi, o'qidi); 2) qo'shma (aytib berdi, borib keldi); 3) juft (o'tdi-ketdi, oldi-qoldi) 4) takroriy (o'qidi-o'qidi)*

22-BILET

1. “Oqsaroy” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Oqsaroy

(Rivoyat)

Ulug’ Amir o’z ona shahri bo’lmish Shahrisabzda ulug’vor bino bunyod etmoqlikni niyat qilibdi. Mamlakatning bosh me‘ - morini huzuriga chaqirib, fikrini bayon etibdi. Bosh me‘mor davlat xazinasiga kirishga ijozat so‘rabdi. Uning bu gapiga qiziqqan Ulug’ Amir „Bu qanday karomat ko’rsatarkin—, deb xazinaga kirishga ruxsat beribdi. Bosh me‘mor Sohibqiron hazratlarining oldida loy va tillalarni aralashtirib, g ’isht yasabdi. Ularni bo’lajak bino poydevori uchun ishlatishini aytib, Ulug’ Amirni kuzatibdi. — Nega bunday qilding? — deb so‘raganlarida me‘mor:

— Ulug’ Amirimizning go’zal va betakror imorat barpo etish istagi qanchalik kuchli ekanligini bilishim kerak edi, — deya javob qilibdi. Shundan so’ng bosh me‘mor Oqsaroy qurilishini boshlagan ekan.

2. Berilgan so‘zlarning ichidan ijobiy fazilatlarni ajratib yozing: *to‘g‘ri so‘zlik, xasis, mehribon, tirishqoq, yolg‘onchi, maqtanchoq, mehnatsevar, dangasa, kamtar. to‘g‘ri so‘zlik, mehribon, tirishqoq, mehnatsevar, kamtar.*

23-BILET

1. “Yaxshi xulq – yaxshi husn” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Yaxshi xulq — yaxshi husn

Yaxshilikning katta-kichigi bo’lmaydi. Bir odamga ochiq chehra bilan muomala qilish, keksalarni ko’chaning narigi betiga o’tkazib qo’yish, jamoat transportlarida ularga joy bo’shatib berish ham insoniy fazilatlardir. Bir og’iz shirin so‘z kishiga qanchalik xursandchilik bag’ishlasa, noo’rin aytilgan sovuq gap odamning dilini shunchalik vayron qiladi. Kishi qaysi kasb egasi yoki qanday yoshda bo’lishidan qat’i nazar, odamlar bilan yaxshi munosabatda bo’la olmasa, u kasbini ham, qadrini ham yo’qotadi. Odam samimiyligi bilan obro’ topadi. O’ylamasdan aytilgan so’zlar, quruq va‘dalar kishi obro’sini ketkizadi. Xushmuomala bo’lish madaniyatlilik belgisidir.

2. Juft otlarni ajratib yozing: *kamgap, ona -bola, rostgo ‘y, alg ‘ov -dalg ‘ov, shirinso ‘z, katta-kichik , kecha-kunduz, mehnatsevar.*

24-BILET

1. “Ketib qolma orolim” she’rini yod ayting va mazmunini so‘zlab bering.

Xasta holing, xasta o‘yga botursan,

Bemajol, bemador, behol yotursan.

Doding bilan dunyoni uyg‘otursan,

Ketib qolma, Orolim!

Oq-u qarosisan qaro ko‘zimning,

Yuzlaringga bosib yashay yuzimni,

Suving qurib, quritmagin izimni,

Ketib qolma, Orolim!
Daryolaring kelolmasdan yig‘lar zor,
Senga mador bo‘lolmasdan yig‘lar zor,
Baliqlaring ko‘zlarida xitob bor,

Ketib qolma, Orolim!
Qirg‘og‘ingda qovjiragan dalangman,
To‘lqinlaring titrog‘iman, nolangman,
Men ham bitta qaqshab qolgan bolangman,
Ketib qolma, Orolim!

2. Qavs ichida berilgan fe’lni 2 shaxs buyruq-istak maylida yozing.
Do ‘stlaringga, yaqinlaringa hamisha e’tiborli (bo ‘ling).

25-BILET

1. “Ona tilim” she’rini yod ayting va mazmunini so‘zlab bering.

Ona tilim
Alla bo‘lib jaranglagan
Ona tilim — jon-u dilim.
Unga, axir, payvastadir
Qadr-u qimmat, mehr, bilim.
Buyuk Temur jahon bo‘ylab
Dovrug‘ini solgan tilim.
Mir Alisher bobomlardan
Meros bo‘lib qolgan tilim.
Bobur Mirzo she’rlaridan
Rang va ohang olgan tilim.
Shunday tildan tonar bo‘lsam,
Qiyma-qiyima bo‘lsin tilim.

2. Berilgan otlarga -la, -lan, -lash qo‘sishimchalarini qo‘shib fe’llar yasang: *gulla, shodlan, tezlan, kuyla, bahslash.*

26-BILET

1. “Ona mehri” she’rini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

— Sendan yuksak nima bor, yulduz?
— Onalar mehri.
— Sendan keskir nima bor, olmos?
— Onalar qahri.
— Qaydan olding otashni, quyosh?
— Ona qalbidan.
— Po‘lat, qaydan senda zo‘r bardosh?
— Ona sabridan.
— Senmi, ko‘klam, hayotbaxsh fasl?

- Yo‘q, ona izi.
- Senmi totli, shifobaxsh asal?
- Yo‘q, ona so‘zi.
- Dengiz, nedir kenglikda tanho?
- Ona og‘ushi.
- Sendan shaffof ne, tonggi ziyo?
- Ona boqishi.
- Yàratuvchi senmi, tabiat?
- Yo‘q, yo‘q, onalar.
- Baxt beruvchi senmi, hayot?
- Yo‘q, yo‘q, onalar.

2. Berilgan fe’llarga -(i)b qo‘sishimchalarini qo‘shib ravishdoshlarni hosil qiling: *ishlab, kulib, so‘zlab, qidirib*.

27-BILET

1. “Insoniy fazilatlar” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Insoniy fazilatlar

To’g’riso’zlik, xushmuomalalik, mehnatsevarlik, kamtarlik, rahmdillik, bilimdonlik, halollik, saxiylik kabi xislatlar yuksak insoniy fazilatlar hisoblanadi. Bunday fazilatlarga ega insonlar jamiyatda hurmat qozonadi, boshqalar oldida e’tiborga ega bo’ladi. Komil inson bo’lish uchun kishi o’zida yoshlikdan ushbu fazilatlarni tarbiyalab borishi kerak. Maqtanchoqlik, yolg’onchilik, hasadgo’ylik, o’zgalarni mensimaslik insonni obro’sizlantiradi. Shuning uchun hamisha to’g’riso’z, g’amxo’r va kamtar bo’ling.

„Kamtarga kamol, manmanga zavol”, deydi dono xalqimiz.

2. Berilgan sifatdoshlarni bo‘lishsiz shaklda yozing: *bilmas, kelmas, yozmas, o’tilmagan*.

28-BILET

1. “Qarz” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Qadim zamonlarda Hasan degan bir o‘tinchi bor ekan. U dala-dashtlardan o‘tin yig‘ib kelar, har kuni shu o‘tinlarni sotar va sotgan puliga 9 dona non sotib olar ekan. Novvoyning shogirdlari bundan juda ajablanib ustozlariga:

- Ustoz, shu kishi har kuni 9 dona non sotib oladi, bitta ko‘p ham emas, kam ham emas. Shuning sababini bilib bersangiz,
 - deb iltimos qilishibdi. Novvoy rozi bo‘libdi. O‘tinchi ertasiga non olgani kelganida novvoy:
 - Hamma nonni sotib bo‘ldim, faqat 5 ta non qoldi, debdi. Hasan:
 - Beshta non menga yetmaydi, — deb nonlarni olmabdi.
- O‘tinchi ertasiga non olgani kelganida, novvoy unga 10 ta non beribdi. Biroq u:
- Bu ko‘p, isrof bo‘ladi, — deb bitta nonni qaytarib beribdi.

Hasan keyingi kun kelganida novvoy:

— Nonlarni sotib bo‘ldim. Afsuski, senga non qolmadi, lekin nima uchun har kuni 9 ta non sotib olishingning sababini aytib bersang, o‘zim uchun olib qolgan nonlarni senga beraman, debdi. Shunda o‘tinchi novvoyga:

— To‘qqizta nonning 2 tasini qarzimga, 5 tasini qarzga beraman, 2 tasini esa o‘zimga olib qolaman, — deb javob beribdi.

Novvoy mutlaqo tushunmabdi.

— Qanday qarz? Yaxshiroq tushuntirib ber, — deb qaytadan so‘rabdi.

— Nonlarning 2 tasini meni boqib katta qilganlari uchun otaonamga beraman, bu mening ular oldidagi qarzim. Beshtasini bolalarimga beraman. Bu esa qarz, ular ham biz qariganimizda shu qarzni qaytaradilar, — debdi Hasan.

Novvoyga bu javob juda ma’qul bo‘libdi va har kuni o‘tinchiga 9 tadan non olib qo‘yadigan bo‘libdi

2. Nuqtalar o‘rniga x, h harflarini to‘g‘ri qo‘yib yozing: *dehqon, nihoyat, yaxshi, faxr, bahs, hayot, xushboy, hovli, mahalla, shahar*.

29-BILET

1. “Yilboshi” matnini o‘qing va mazmunini so‘zlab bering.

Sharq xalqlarida Navro‘zning nishonlanishi bilan bog‘liq urfodatlar bor. Bu bayram bahor faslida ekin ekish ishlarining boshlanishi oldidan o‘tkazilgan va xalq orasida „Yilboshi“ deb ham atalgan. Istiqloldan so‘ng Navro‘z umumxalq bayrami sifatida har bir shahar, tuman, qishloqda, o‘quv yurtlarida, mahallalarda juda keng nishonlana boshlandi. Bayram tantanalari markaziy maydondan boshlanib, xalq sayillari, mehmondorchiliklar bilan davom etadi. Navro‘zda tayyorlanadigan maxsus taomlar — sumalak va halimlar pishiriladi. Yangi unib chiqqan ko‘katlardan ko‘k somsa va ko‘k chuchvaralar tayyorlanadi. Darmondorilarga boy bo‘lgan ushbu taomlar odamlarga kuch-quvvat bag‘ishlab, ularni yil bo‘yi sog‘lom va yaxshi kayfiyatda yurishlariga yordam beradi.

2. Nuqtalar o‘rniga -gan, -kan, -qan qo‘sishchalaridan mosini qo‘yib yozing. *Kutubxonamizga yangi chiqqan badiiy asarlar keltirildi*.

30-BILET

1. “Buvijonim” she’rini yod ayting va mazmunini so‘zlab bering.

Buvijonim

O‘zları juda qari, turmaydilar bekor hech, Ko‘zga taqib oynakni bichib, tikib erta-kech.

— Buvijonim, ne zarur, qo‘ying endi ishpechni, Oyoq-qo’lni uzatib, dam oling kunduzkechin.

Nimadan kamingiz bor, osh-noningiz taxt bo’lsa,

Farzandlar, nabiralar xizmatga tayyor tursa? Desam, buvim deydilar:

— Rahmat, o‘g’lim, ming rahmat!

Hech narsadan kamim yo‘q,

Davlatim, baxtim sizlar, zarra armon, g’amim yo‘q. To’qsonimda to’qqiz yosh

nabiramdek ko'nglim shod, El-yurtning onasiman, ro'zg'orim to'kis, obod. Lekin o'rgangan ko'ngil o'rtansa qo'ymas, bolam,
Mehnat bilan ulg'ayib chiniqqan jonim, tanam. Shu sababdan hamisha birgaman mehnat bilan, Unga vafo qilaman toabad hurmat bilan!
2. Nuqtalar o'rniga berilgan so'zlardan mosini qo'yib, Alisher Navoiyning hikmatini yozing :

*Bilmaganin so'rab o'rgangan olim,
Orlanib so'ramagan o'ziga zolim.*